

Zasady Hipokratesa: teoria jest najważniejsza

Najwybitniejszy lekarz greckiej starożytności to Hipokrates z Kos (ok. 460–370 p.n.e.), lecz nic nie wiemy o jego życiu. Przypisywane mu prace była prawdopodobnie zebrane przez jego studentów, ale nawet to nie jest pewne. *Corpus Hippocraticum* zawiera teksty na różne tematy, takie jak epidemie, rokowania, złamania i słynna przysięga Hipokratesa. Najbardziej wpływowym tekstem Hipokratesa jest bez wątpienia *O naturze ludzkiej*, w którym wyjaśniony jest *humoryzm*, czyli doktryna humorów. Teoria opisuje ogólną teorię choroby i zdrowia na podstawie czterech humorów, czyli rodzajów temperamentu⁹⁶.

Pojęcie czterech humorów jest wcześniejsze od Hipokratesa i może pochodzić z Egiptu lub z Mezopotamii⁹⁷. Choć jest kilka wersji doktryny humorów, to ogólnie rzecz ujmując, wyróżnia się w niej cztery typy osobowości: sangwiczną, flegmatyczną, choleryczną i melancholiczną. Temperamenty te były powiązane z czterema płynami ciała: krwią, flegmą, żółcią i czarną żółcią. Przy sangwinizmie dominuje krew: ten typ osoby jest radosny, ma dobry nastrój i wiele zainteresowań. U osoby flegmatycznej przeważa flegma (śluz) i ten typ jest spokojny, cichy i marzycielski. W typie cholerycznym dominuje żółć: osoby te są ruchliwe i aktywne. Wreszcie u osoby melancholijnej dominuje czarna żółć: ten typ jest melancholijny i poważny. Zgodnie z teorią humorów dana osoba może wykazywać kilka typów osobowości, ale gdy występuje nadmiar lub brak jednego z czterech płynów ciała, osobowość zaczyna być niezrównoważona. Był to mały krok do zastosowania tej doktryny do ludzkiego zdrowia i to właśnie zrobił Hipokrates:

Ludzkie ciało zawiera krew, flegmę, żółć i czarną żółć. Są to elementy składające się na jego budowę i będące przyczyną jego bólów i zdrowia. Zdrowie jest przede wszystkim stanem, w którym te składniki są we właściwych proporcjach względem siebie, zarówno pod względem mocy, jak i w ilości, i są dobrze wymieszane. Ból następuje, gdy jedna z tych substancji jest w nadmiarze lub jest jej za mało, lub jest w ciele oddzielona, a nie wymieszana z innym⁹⁸.

Tak więc według Hipokratesa choroby było powodowane nadmiarem lub niedostatkiem tych płynów w określonej części ciała. Na przykład podagra była

powodowana przez nadmiar płynów ciała spływających do stóp. A przemieszczenie się flegmy z głowy do płuc było uważane za przyczynę kaszlu i chorób płuc. Gdy równowaga płynów ciała była zakłócona, zadaniem lekarza było jej rozpoznanie i przywrócenie przez usunięcie określonych płynów, na przykład przez upuszczanie krwi. Co więcej, humoryzm był bardzo zindywidualizowany: każdy pacjent miał unikatową kompozycję humorów. To czyniło pracę lekarza ćwiczeniem się w umiejętności interpretacji, do czego niezbędne było podejście holistyczne. Związek pomiędzy procesami fizycznymi i mentalnymi tworzył podstawę teorii humoralnej.

Zwolennicy Hipokratesa uważali, że dzięki tej teorii można wyjaśnić wszystkie objawy choroby. Na przykład w tekście *O świętej chorobie* Hipokrates twierdzi, że epilepsja jest powodowana przez flegmę blokującą drogi oddechowe, co prowadzi do konwulsji ciała, które chce się uwolnić. Czy poza zapewnieniem tego rodzaju wyjaśnień humoryzm mógł istotnie leczyć choroby? To rzadko miało miejsce: większość zaburzeń była leczona za pomocą istniejących wcześniej procedur, których skuteczność przetrwała próbę czasu. *Corpus Hippocraticum* opisuje na przykład, jak powinno się składać złamane kości, umieszczać je w łubkach i łączyć, i jak cewnikować kamienie w pęcherzu moczowym. Spostrzeżenia medyczne były czasami przedstawiane w dobrze znanym wzorcu *jeżeli-to*, podobnie jak w medycynie egipskiej i babilońskiej (patrz podrozdział 2.5), na przykład „Jeśli sen kończy stan majaczenia, jest to dobry znak”. Ale wyraźny związek między zasadami teorii humoralnej i długotrwałymi udanymi terapiami był zwykle niemożliwy do ustalenia. Gdy już przyjęto doktrynę humoralną, metoda leczenia z niej wynikająca, taka jak upuszczanie krwi, była zwykle bardziej szkodliwa niż korzystna. Niemniej jednak humoryzm prowadził czasami do skutecznego leczenia, jak przy ropieniu ran, gdzie według Hipokratesa trzeba było pozwolić ropie na swobodne opuszczenie ciała. Jednak podobny sposób rozumowania nie mógł być stosowany wobec krwi, która zawsze musiała opuszczać ciało w postaci kontrolowanej. Ponadto humoryzm nie dawał wskazówek, ile krwi upuścić – w praktyce upuszczanie krwi było niemal zawsze szkodliwe. Tak więc widać, że choć istniało kilka udanych terapii klinicznych, rzadko można je było powiązać z zasadami teoretycznymi.